

ÖNGYILKOSSÁG ÉS MÁRTÍROMSÁG, ÖNGYILKOS MERÉNYLETEK

– MÁRTÍR MŰVELETEK AZ ISZLÁMBAN¹

Absztrakt

Miért nincs öngyilkosság az iszlámban és miért van öngyilkos merénylet?

A tanulmány ezt a kérdést járja körbe multidiszciplináris megközelítéssel.

Abstract

Why there is no suicide in Islam and why there is suicide attack? This is the purpose of this study by multidisciplinary manner.

1. Öngyilkosság és mártíromság az iszlámban

A Koránban ez áll: „És ne öljétek meg saját magatokat!” (Korán 4:29).

Van olyan Korán fordítás, ami a „magatok” helyett „egymást” fordít és ez félreértésre adhat okot. Az ilyen esetek tisztázására kell tanulmányozni az erre vonatkozó *tafszírokat*, Korán értelmezéseket. A vers magyarázata ad-Dahh közlése szerint, Allah Küldötte azt mondta: „Aki megöli saját magát valamivel, az ugyanazzal az eszközzel kínoztatik majd az Ítélet Napján”. A Korán tehát szigorúan tiltja az öngyilkosságot, éppen ezért az iszlám világában nagyon alacsony az öngyilkossági ráta. Értelmetlen, egyéni tettnek minősíti, ami ellenkezik az iszlám tanításaival. Ugyanígy elítéli a gyilkosságot, az ártatlan civilek megölését is: „...aki megöl egy lelket (egy embert) ... az olyan, mintha megölte volna az egész emberiséget. És aki megmenti (egy ember életét) az olyan, mintha megmentette volna az egész emberiséget” (Korán 5:32).

A mártírság (*saháda*) megítélése azonban teljesen eltér ettől. Az iszlámban az arab nyelv a tanúságtételre, ami az iszlám vallás öt alappilléreinek

1 Jelen tanulmányban a Kultúra és Közösség szokásaitól eltérő módon hosszú címmel találkozunk az Olvasó, amit a téma érzékenysége, ill. annak még precízebb megközelítése indokol. A tanulmány, a szerző doktori disszertációjának szerves része, melynek címe: „*Dzsihád. Terrorizmus vagy szabadságharc? A fogalom multidiszciplináris vizsgálata*” és a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájában készült.

egyike, ugyanezt a szót, a *saháda*-t használja. Nem véletlen az egyezés, mert a mártír, más szóhasználatban vértanú az, aki olyan mértékben hisz az általa megtapasztalt isteni igazságban, hogy még az életét is kész feláldozni érte. A Koránban több helyen találunk erre vonatkozó kinyilatkoztatásokat és a *hadiszok* (közlés, amit a próféta és társai mondtak, az iszlám alaptanításának a része) is bővelkednek a mártírság megítélésében. „Azok, akik engedelmeskednek Allahnak és a Küldöttnek, ők azok, akik azokkal lesznek, akikre Allah kiárasztotta a kegyelmét: a prófétákkal, az igazakkal, a mártírokkal és a jóra valókkal. És milyen kitűnő társak ezek!” (Korán 4:69).

Az iszlám legfontosabb, elsődleges forrásai tehát a legnemesebb cselekedetek közé sorolják a mártírságot, mert az az élet feláldozása egy fontos ügy érdekében, ami a közösség érdekét szolgálja. Al-Buhári *hadisz* gyűjteményében olvashatjuk, hogy az iszlám milyen haláleseteket tekint mártírságnak:

2829.: Abu Huraira szerint Allah Küldötte azt mondta: „Ötféle mártír létezik: akik (1) pestisben haltak meg, (2) akik alhasi betegségben, (3) akik vízbe fulltak, (4) akiket maga alá temetett egy épület, és (5) azok, akik Allah ügyéért haltak” (Ford. B.T.P.). A fenti *hadiszból* néhány érdekes következtetést is levonhatunk. Eszerint a korabeli Arábiában a pestis a legszörnyűbb halálnevek közé tartozott, akárcsak az ismeretlen eredetű halálos hasi bántalom, de a mártírságba sorolták a vízbe fulladást, valamint azt, ha valakire ráomlott egy épület.² Mind-egyik kegyetlen halál, a korabeli araboknak minden

2 Van a muszlimoknak egy anekdotája, ami al-Haddzsádsz ibn Juszufról és a mártírságról szól. Al-Haddzsádsz, amikor az arabok meghódították a Perzsa birodalmat, érdemei elismeréseként megkapta Irak kormányzóságát. Okos és művelt ember volt, a Koránt kívülről ismerte, még visszafelé is tudta recitálni. Mindemellett kegyetlen és korrupt volt, a népek nem szerették. Történt egyszer, hogy beleesett a Tigris folyóba, s mivel nem tudott úszni, vergődött a vízben és segítségért kiabált. Meghallotta ezt az egyik szolgálja, aki utána ugrott és kimentette a folyóból. Amikor magához tért az ijedségből, ráförmedt a szolgára, tudja-e, hogy ő kicsoda. „Természetesen” – mondta a szolga. „Akkor miért mentettél ki a folyóból?” – kérdezte al-Haddzsádsz. „Mert nem akartam hogy mártír legyél!”

bizonytal megrázó tapasztalataik lehettek ezekkel kapcsolatban.

Témánk szempontjából azonban a releváns kategória, a hősi halál, a mártírság ideálja, a túlerőben lévő ellenség elleni küzdelem, mely magában hordja az élet kockáztatását, és ha kell a feláldozását is. Az iszlám szerint mártír (hősi halott) az, aki életét veszti, miközben azt az áldásos ösvényt próbálja követni, amit isten a hívők számára kijelölt (tehát az iszlám előírásai alapján él), és azokat az értékeket védelmezve hal meg, melyeket isten védeni rendelt, például birtokának, családjának, önmagának vagy vallásának védelmezésének közben (Yüceoglu 2008:81).

Az iszlámban a hősi halál, a mártírság fogalma megjelenik már a kezdeti időkben, mint ahogy látjuk, a Koránban is szerepel, de az iszlám két fő irányzata, a szunnita és a síita iszlám közül, az utóbbiban markánsan végig jelen van. Ennek történelmi okai vannak. A Mohamed utáni „igaz úton járó” négy kalifa uralkodását nemcsak a kifelé irányuló hódítások, de belső csatározások, két polgárháború, arabul *fitna* is jellemezték. A harcok az utódlás, a kalifátus vezetéséért dúltak, amit híven jellemez, hogy a négy kalifa közül csak egy halt természetes halált, a többit meggyilkolták. Nem részletezve az első *fitna* eseményeit, itt most elégedjünk meg azzal, hogy az *umma* az utódlás tekintetében politikailag kettészakadt. Voltak, akik a szabad vezető választást, és voltak, akik Mohamed családjából történő vezető választást szorgalmazták. Az ellentéték az utolsó „igaz úton járó” kalifa, Ali (Mohamed unokaöccse) uralkodása alatt éleződtek ki igazán, aki helyzeténél fogva a próféta családjából való vezetőválasztás híve volt.

Ali követőiből, támogatóiból alakult meg az iszlám síita irányzata, arabul *siat Ali* Ali támogatói, vagy másképpen, Ali pártja. A második polgárháborúnak egy jelentős mozzanata volt a kerbelai csata, amiben a regnáló kalifa, Jazíd jelentős túlerőben levő seregei lemészárolták Ali fiát, Mohamed unokáját, Husszeint, maroknyi csapatával együtt. Ez a momentum maga a megtestesült mártíromság a síiták számára mind a mai napig, emlékéit tíz napos gyászszünnepel, az *asúrával*³ őrzik minden évben.

3 Az *asúra* (az iszlám naptára szerint az első hónap, Muharram tizedik napjára esik) eredetileg egy zsidó ünnep – ekkor kelt át Mózes a Vörös-tengeren –, amit Mohamed tőlük vett át, és honosított meg az iszlámban. Ezért ezt nemcsak a *síiták*, de a *szunniták* is tartják, igaz ők nem Husszein mártírságát ünneplik felvonulással és véres színjátékkal, hanem csak böjtölnek, ahogy azt a próféta is tette anno.

Arra, hogy a síitákban mennyire él a mártírság eszménye, jó példa az irak-iráni háború a nyolcvanas években. Egy Szaddam Huszein rendszeréről szóló könyv, az első Öböl-háborút megjárt iraki tisztok beszámolóját idézi az irániak harci moráljáról, mely szerint az iráni gárdisták tömegei imámjaik buzdítására „szinte halálfélelem nélkül indultak a csatába, mivel a rezsím azt tanította nekik, hogy a mártírok jutalma a mennyország” (Miller–Myloie 1991:120).

A mártírságnak az iszlám világában komoly kultusza alakult ki, és ez a teljes iszlámra értendő, nemcsak a síitákra. A mártírhalált halt muszlim családja a közösség elismerésében részesül. A temetési rituálé is különleges, mert nem mosdatják meg a testet, és halotti lepelbe sem csavarják, ezáltal mártírságának bizonyítékai még egyértelműbbé válnak a muszlimok hite szerint, amikor isten színe elé kerül.

A mártír számára a jutalom a túlvilági élet örömeiben lesz. Ez áll a Koránban:

„És akik hisznek Allahban és a Küldöttében – ők az igazak – és a mártírok, akik Allahnál vannak, meg fogják kapni a fizetségüket és a fényüket” (Korán 57:19).

A Korán realistán fogalmazza meg a túlvilági örömöket, a megfoghatatlan üdvözülés helyett, nagyon is kézzel fogható örömöket kínál a mártíroknak a Paradicsomban (a Kertben). „Egyetek és igyatok jóízűen azért, amit cselekedtetek! Felsorakoztatott fekhelyeken heverve, és nagyszemű, gyönyörű lányokkal házasítjuk meg őket” (Korán 52:19-20).

Az idézetekből kiderül, kényelem, finom italok, ételek és gyönyörű szüzek, *hurik* várják a mártírokat a Paradicsomban. Ez utóbbiak természetesen a férfi mártírokra vonatkoznak. Csakhogy a mártírság nincs elzárva a nők elől az iszlámban. Ráadásul az utóbbi évtizedekben elszaporodtak a nők által elkövetett merényletek, különösen Palesztinában és Csecsenföldön. Ezzel párhuzamosan előtérbe került a nők jutalmazása, és ez az interneten a muszlimok kommunikációjában is nyomon követhető. A palesztin Hamasz híres alapítója és ideológusa, a kerekesszékes, vak sejk, Ahmed Jászín, aki nagy népszerűségnek örvendett a Közel-Keleten, egy *fatvát* (vallásjogi vélemény) is kiadott az interneten a *kataeb-ezzeldeen.com* oldalon (ezt az oldalt azóta törölték) ebben a témában 2002 novemberében: „A női mártírnak ugyanaz a jutalma, mint a férfinak, egyetlen kivétellel (a szüzek – szerk.), így a női mártírnak ugyanaz lesz a férje, mint aki volt a halála előtt. Az, aki mártírrá vált és nem volt férjnél,

férjhez fog menni a Paradicsom egyik lakójához” (Cook 2005:146).

A muszlim narratíva szerint a mártírságnak szigorú szabályai vannak. Az egyik legfontosabb, hogy aki mártírhalált hal, az nem tudhatja halálának időpontját! A másik fontos szabály, hogy harc közben más keze által kell meghalnia! Ez a két szempont alapjaiban kérdőjelezi meg a muszlim öngyilkos merényletek mártír jellegét, amik az utóbbi évtizedekben terjedtek el. Ezen kívül a mártír jelöltnek hívő muszlimnak kell lennie, ép elméjűnek, erkölcsös életűnek. E feltételeken túl van olyan nézet, mely szerint az igazi mártír nem lehet sebesült, aki belehal sebeibe, és nem lehet olyan személy sem, aki védőhatásköre alatt áll. Yüceoglu szerint az csak a tökéletes mártírokra jellemző. Ezenkívül a török professzor megkülönböztet még evilági hamis mártírokat, akik bár hasonló körülmények közt haltak meg, mint a tökéletes mártírok, de szándékaik nem voltak tiszták, mert nem isten akaratát teljesítették, hanem valamilyen személyes vágy (pl. bosszú) hajtotta őket, illetve meghatároz egy harmadik kategóriát is, ők a túlvilági mártírok, akik hasonló módon haltak meg, mint a tökéletes mártírok, de valamelyik, vagy akár több feltételnek nem felelnek meg a fentiek közül (Yüceoglu 2008).

2. Öngyilkos merényletek – mártír műveletek az iszlámban

2.1. Történelmi háttér

Öngyilkos merényletekről nem találunk állásfoglalást az iszlám elsődleges forrásaiban, a Koránban és a *hadiszokban*. Egyszerűen azért nem, mert ez a keletkezésük idejében nem létezett, ill. nem tudunk ilyenről. Ellenben a kortárs muszlim vallástudósok annál többet foglalkoznak vele, mert a radikális iszlám szervezetek céljaik eléréséhez használják ezt, ez az ő dzsihád kifejezésük egyik eszköze. Azt nem lehet kijelenteni, hogy ez a fogalom az iszlámban a XX. században jelent meg először, mert a történelemből ismert a síita iszlámhoz köthető aszaszinok szektája, akik a keresztes háborúk idején tevékenykedtek.

Az aszaszinok példájánál érdemes egy pillanatra megállni, és rámutatni arra, hogy a kortárs radikális muszlim szervezetek ideológusai ignorálják őket, seholy sem találni olyan hivatkozásra, ami a mai szervezetek ideológia előfutáraként definiálná őket. Ennek az oka az, hogy a mai terrorszer-

vezetek számottevően az iszlám többségi szunnita ágához tartoznak, míg az aszaszinok szektája a síita izmáilitákhoz köthető. Ráadásul a síita iszlám prominens „radikális” szervezetei (vagy másképpen fogalmazva olyan szervezetek, amit a Nyugat politikája annak tekint) általában valamilyen formában már politikailag is beágyazódtak a fennálló társadalmi rendbe, és a fennálló kereteken belül próbálnak vezető pozícióhoz jutni, és nem akarnak ideológiailag egy olyan destruktív szervezettel azonosulni még a történelmi analógia szintjén sem, mint az aszaszinok. Erre példa a libanoni Hezbollah (Isten Pártja) szervezet, ami az egyik legerősebb frakció a libanoni parlamentben, katonailag is aktív, saját fegyveres erővel, jól felszerelt milíciával rendelkezik.

Ahogy már tárgyaltuk, az aszaszinok a síita izmáilitákhoz tartoznak, egy kisebb ágához, a nizáritákhoz.⁴ A szervezet aranykora a keresztes hadjáratok idejére esik, és a Szent Földön fontos politikai tényezőnek számított. Ennek ellenére a tevékenységük elsősorban nem a keresztesek ellen, hanem az ekkor hatalomra törő, hódító szunnita szeldzsuk uralom ellen irányult. A szektát a XI. században alapította egy Haszan-i Szabáh nevű perzsa költő és tudós, aki mindemellett kiváló szervező és stratégia is volt. Felismerte, hogy a katonailag sokkal erősebb szeldzsukok ellen nyíltan nem vehetik fel a harcot, ezért egy addig szokatlan stratégiát dolgozott ki. Ez lett az első komoly gerilla hadviselés az iszlám történetében. E stratégia központi eleme az alaposan előkészített öngyilkos merénylet volt, valamint egy jól védhető háttérország kialakítása, ahol a kiképzés, az akciókra való felkészülés, és a szekta tagjainak az élete folyt. Az aszaszinok 1090-ben foglalták el az Elbrusz-hegység nehezen megközelíthető völgyei közt fekvő Alamut erődjét, melyet továbbépítettek egy jól védhető erődrendszerrel. Alamut lett a szekta központja. A hely nevének etimológiája is sokat mondó, *álúb ámuqb*, ami annyit tesz: „sas tanította, mutatta meg” (Simon 2014). A politikai merényletekre felkészítés gondos és aprólékos volt, néha évekig is eltartott. Előfordult, hogy a merénylő már hosszú idővel az akció előtt beépült a célszemély közvetlen környezetébe, a bizalmába ferközött és gyakori elem volt, hogy a merénylet után nem menekült el, hanem nyugodtan várta a testőröket, a biztos halált. Az utóbbi momentumban, a halál várásában egészen biztos, hogy szerepet játszik a mártírság eszménye, ami mint láttuk, a síitáknál különösen szignifikáns. Felvetődik a kérdés, ho-

⁴ Az iszlám vallási irányzatairól ld. bővebben: Manyasz 2006–2008 Az iszlám irányzatai.

gyan sikerülhetett egy síitának a számára ellenséges szunnita környezetbe „beleolvadni”. Ezt az iszlám egyik elemével, a *takíjjával*⁵ sikerült elérniük. Ennek a fordítása elővigyázatosság, vagy színlelés, ami azt jelenti, hogy a síitáknak (és általában a muszlimoknak) a vallásuk megengedi azt, hogy ha szükség úgy hozza, eltitkolhatják vallási hovatartozásukat, és úgy viselkedhetnek, élhetnek, ahogy azt az adott ellenséges környezet megkívánja. Gyakorlatilag ez egy tökéletes álca, a kiszemelt ellenség közegeiben.

Az aszaszinok cselekedeteiről, titokzatos életükéről már a középkorban számos legenda keringett. A keresztény világban ténykedésükről az első írásos munka Marco Polo leírása volt, aki a XII. században utazott keresztül a földjükön. Szemléletesen ábrázolja a szektát. Leírja, hogy vezetőjük, az Öreg, aki aszaszinjai számára megteremtette a Paradicsom földi mását. A merényletek előtt hasissal elbódította, majd idehozatta a merénylőt, ahol az minden földi jóval lett ellátva. Ennek az volt a lényege – így ír Polo –, hogy a merénylők ezután mindent megtettek az Öregnek, amit csak kért tőlük, azért, hogy visszakerülhessenek a Paradicsomi kertbe. A mai kutatások bebizonyították, hogy a leírás nagy része – mint a Paradicsomi kert – csak legenda (Daftary 2000), de a történet gerince igaz. A legenda része az aszaszin név is, nevezetesen a jelentése, ami „hasis szívót” takar, a *hasísi* arab szóból. Ez is a cáfolatok között van, hisz nem valószínű, hogy a merénylők egy ilyen alaposan és hosszasan előkészített merénylet sikerét kockáztatták volna a hasis-szívás mellékhatásaival. Elnevezésük a keresztetek közvetítésével került Európába, és általuk nyert új jelentést, ami mind a mai napig fennmaradt, mint bérgyilkos. Az aszaszinok a kor számos fontos vezetőjét likvidálták, Nizam al-Mulk szeldzsuk vezér és családja volt az első híres áldozatuk, de megölték két Abbászida kalifát, és a kereszteteket sem kímélték, ha érdekük úgy hozta. Ők ölték meg Jeruzsálem egyik királyát, Monferráti Konrádot is.

Az aszaszinok – az ő szempontjukból gerilla, míg ellenfeleik szemszögéből terrorista – harcmodora meglepően sikeres volt, a politikailag (már abban a korban is) szétszabdalt Közel-Kelet számos állama vette meg a szolgálatukat, illetve lépett velük

5 Nem minden síita gyakorolja a vallásos színlelést, ez a hetesek (izmailiták) és a tizenkettesek jellemző vonása. Mindemellett ez egy olyan elv, fogalom, amiről már a Korán (ld. Korán 40:28) is említést tesz, így minden muszlim számára elérhető „eszköz”, ha élete (esetleg vagyona) veszélyben van a hite miatt. Ld. bővebben (Dévényi 2009).

alkalmi szövetségre. Ennek ellenére tartós állapot nem tudtak létrehozni, és a keresztetek szentföldi jelenlétének megszűnésével, de főként a mongol katonai nyomás kiteljesedésével politikai, katonai szerepük teljességgel erodálódott.⁶

Az aszaszinok működésének megítélése némileg vitatott, mert vannak olyan nézetek, melyek szerint anyagi motivációjuk, jól szervezett, hierarchikusan működő szektájuk inkább egy szervezett bűnözői csoportra, más nézetek szerint pedig terrorista szervezetre hasonlít. Ezek a tulajdonságok általánosan megfelelnek mindkét szervezetnek, egy kivétellel, és ez a motiváció, mely az előző szervezetnél anyagi, míg a másodiknál elsősorban politikai. Az aszaszin szekta motivációja a középkorban elsődlegesen politikai volt, politikai merényleteket követtek el, éppen ezért nem lehet úgy tekinteni rájuk, mint egy szervezett bűnözői csoportra. De terrorista szervezetnek is nehéz őket címkézni, mert nem civilek ellen követtek el a merényleteiket, hanem kifejezetten katonai, politikai vezetők ellen. Az aszaszinok politikai merényletei nem előzmény nélküliek az iszlámban, leginkább a korai kháridzsiták (a szunniták és síiták mellett a harmadik kisebbségi ága az iszlámnak) merényleteire hasonlíthatnak (az önfeláldozás, és hierarchikus szervezethez nélkül), akik az első *fitna*, muszlim polgárháború (i.sz. 654-661) idején tevékenykedtek. Egy dolog vitathatatlan, nevezetesen a módszerük, az öngyilkos merénylet. A szakirodalom is e módszer alapján tartja számon őket.

Kétségtelen, hogy korunkban a média által közvetített öngyilkos merényletek jelentős része iszlám háttérrel rendelkezik (ld. a palesztin, csecsen, iraki, vagy afganisztáni etc. eseteket). Ennek ellenére nem mondhatjuk azt, hogy ez az iszlám sajátossága, mert egyrészt az iszlám mérsékelt vallástudósai általánosságban kategorikusan elítélik, másrészt számos más példát ismerünk az öngyilkos merényletekre a történelemből, és a kortárs történelemből egyaránt, csak az utóbbiak kevesebb média-nyilvánosságot kaptak. Sri Lankán, az 1983–2009-ig tartó polgárháborúban, a Tamil Tigrisek nevű szervezet elit csapata, a Fekete Tigrisek több mint száz öngyilkos

6 Bár az aszaszin szekta, mint katonai erő megszűnt, a nizáriták nem tűntek el a történelem színpadjáról. Ügyes missziós tevékenységük révén az iszlám világ számos sarkában gyökeret vertek. Ma 20 millió nizáritát tartanak számon szerte a világban. Jelentős közösségeik Szíriában, Indiában, Pakisztánban, Tanzániában, Kenyában élnek, de Nagy-Britanniában is nagyobb csoportjuk található (Manyas 2006–2008).

merényletet hajtott végre és legalább ezer ember életét oltották ki. Erről a Nyugat sajtója nagyon keveset tudósított, mivel ez a történet kiesett a Nyugat érdekköréből, Délkelet-Ázsiában azonban frekvenciát hírnek számított, mivel India is érdekelt volt a konfliktusban. A Tamil Tigrisek öngyilkos bombamerényletének áldozata lett 1991-ben Radzsív Gandhi indiai miniszterelnök, 1993-ban pedig Sri Lanka elnöke, Ranasinghe Premasada.⁷

Az öngyilkos merényleteknél érdemes még megemlíteni a Kurd Munkáspárt tevékenységét is Törökországban. Ez a párt marxista, nacionalista alapon szerveződik, és bevett eszközük céljaik elérésére az öngyilkos merénylet. Emellett eklatáns példa a nem muszlimok által elkövetett öngyilkos merényletekre, a japán „Isteni szél”, a kamikáze pilóták nagy számban történt bevetése tengeren és levegőben a II. Világháború idején.

2.2. Öngyilkos merénylet vagy mártír művelet?

A öngyilkos merényletek esetében felvetődik a kérdés, miért vesznek részt a muszlimok benne, ha a Korán expressis verbis tiltja az öngyilkosságot. A válasz egyszerű, sehogy. Az ő értelmezésük szerint ugyanis ez nem öngyilkos merénylet. A muszlim interpretáció akkor válik világossá, ha megnézzük az ilyen típusú merényletek arab elnevezését. Az öngyilkos merénylet arabul *amalijja intihárijja*, de nem ezzel a kifejezéssel találkozunk az iszlám világban, hanem az *amalijja isztihádijja*, azaz mártír művelet, vagy *amalijja fidáijja*, azaz önfeláldozási művelet kifejezéssel. Következésképp, az elkövetőre a mártír *saháda*, vagy önfeláldozó *fidái* nevet használják. A *fidái* (vbsz. *fidáijín*) kifejezést már az aszaszinokra is használták a középkorban, a XX. században pedig az Izrael ellen küzdő palesztinok esetében került újra a köztudatba, és népszerű fordítása még a szabadságharcos.

A kortárs muszlim vallástudósok egy csoportja „Scholars of the Arabian Peninsula”, akik általánosságban elítélik az ilyen tetteket, egyértelmű útmutatást adnak a muszlimoknak az öngyilkos merényletek címkézése tekintetében: „Az ’öngyilkos merénylet’ kifejezés, amit néhányan használnak,

helytelen, ezt a zsidók találták ki, hogy eltántorítsák az embereket az ilyen akcióktól. Milyen nagy a különbség a közt, aki öngyilkosságot követ el – mert boldogtalan, szerencsétlen, vagy egyszerűen csak gyenge a hite – és az önfeláldozó közt, aki a hit és meggyőződés erejéből cselekszik, és győzelmet hoz az iszlámnak, feláldozza az életét, hogy felemelje Allah szavát” (Cook 2004:143; ford.: B.T.P.).

2.3. A *fukahá*⁸ véleménye

Az első modern kori öngyilkos muszlim merényletet, ami bejárta világsajtót, Bejrútban követték el 1983 októberében. Egy amerikai katonai támaszpontként használt szállodába hajtott a síita Hezbollah egy milicistája, robbanó anyaggal megakartott gépkocsijával. Ezután a libanoni polgárháborúval eszkalálódó, Izrael ellen vívott palesztin fegyveres ellenállásban lett népszerű harcászati elem az öngyilkos merénylet a Közel-Keleten, és terjedt el a szunnita iszlám szélsőséges köreiből. Itt kell megjegyezni, hogy az öngyilkos merényletek ma az iszlámon belül a szunnita radikális csoportok fegyverei.

Az öngyilkos merényletek megítélése az iszlámon belül kettős: a szélsőségesek egyetértenek vele, a többségi, mérsékelt (*mainstream*) vallásjogi tudósok és vallástudósok azonban elítélik, függetlenül attól, hogy az iszlám melyik ágához, irányzatához tartoznak. A legnagyobb konszenzus a 9/11 elítélésében jött létre, ekkor még egy közös *fatvá* is kibocsátott a mértékadó vallástudósok egy jelentős csoportja, melyben felhívják az egész *ummát* (a muszlim közösség arab neve) egy közös terrorizmus-ellenes fellépésre, és arra hogy közösen ítéljék el az ártatlanok meggyilkolását. A megfogalmazott vezérelv világos, Koráni alapokon nyugszik, mert elítéli a gyilkosságot, az ártatlanok megölését és elítéli az öngyilkosságot is. Az aláírók között volt többek közt a Kuvaitban élő Juszuf al-Karadávi, akit ma a legnépszerűbb hitszónoknak tartanak a szunnita iszlámon belül, és szaúdi főmufti, Abdel Aziz bin Abdullah Ál as-Sajh is.

Az öngyilkos merényletek egyetlen egy fajtáját nem ítélik el még a mérsékelt muszlim vallástudósok sem, ez pedig a palesztin ügyért elkövetett merényletek. Ebben az esetben szintén széles körű konszenzusra jutottak, a többség szerint ez nem merénylet, hanem mártír művelet. (Itt egyetlen kivételt tesznek, nők és gyermekek nem lehetnek célpontok, sem áldozatok). A kuvaiti Udzsajl an-Naszami professzor így ír a palesztin merényletekről

⁸ vallásjogi tudósok

⁷ A szervezet tevékenysége az indiai filmipart, sőt bizonyos értelemben Hollywoodot is megérintette. Erről szól az indiai Santosh Sivan „A terrorista” című filmje, melynek producere John Malkovich volt. A film egy női Tamil Tigris terrorista felkészülésén keresztül mutatja be az öngyilkos merénylők motivációját, lelki világát. A film cselekményét Radzsív Gandhi meggyilkolása inspirálta.

ről: „Isten megelégedését és túlvilági jutalmát szem előtt tartva és a muszlimok érdekeit figyelembe véve lehet csupán önfeláldozó akciót végrehajtani. Tehát amennyiben az önfeláldozásnak az ellenség megbüntetése és az iszlám dicsőítése a cél, akkor az nem öngyilkosság, hiszen mindenképpen a muszlimok érdekében hajtják végre... Csak akkor szabad ezt alkalmazni, ha nincs más mód a harcra”. Ugyanígy vélekedik al-Karadávi is a palesztin helyzetről, amikor azt írja, hogy „a palesztin megszállt területeken szükséghelyzet uralkodik, amely törvényt bont... az izraeli hadsereg modern fegyvereket, nehéztüzérséget használ a palesztinok ellen, akiknek ellenben nincs hasonló arzenáljuk... az izraeli társadalom katonai társadalom, ezért fegyveres dzsihádot lehet elenük folytatni...” (Munif 2006–2008:261). Ebből is látszik, hogy a vallástudósok az izraeli-palesztin konfliktus aszimmetrikus helyzete miatt megengedhetőnek tartják az öngyilkos bombamerényleteket, mert azt hangsúlyozzák, hogy ebben az esetben a palesztinoknak már nincs más lehetőségük, eszközük a harcra, és küzdelmük nem öncélú, a közösség érdekét szolgálja.

2.4 Az öngyilkos merényletek szociológiája

Az öngyilkos merényleteket szervező csoportokra sajátos rituálék jellemzők. Ilyen az akció előtti utolsó vacsora, ami több szervezetre is jellemző, például a fent említett Tamil Tigriseknél maga a szervezet legfőbb vezetője, Velupillar Prabhakaran vacsorázott együtt az akció kivitelezőjével, de ugyanez ez a motívum megtalálható a muszlim terrorista szervezeteknél is. Jellemző, hogy a merénylők utolsó üzenetet is hagynak, általában videó-levél formájában. Ez gyakorlatilag végrendelet, amiben rendelkeznek vagyonukról, elbúcsúznak hozzátartozóiktól és megindokolják tettüket. Ezekben az üzenetekben nagyobb hangsúlyt és teret kap a személyes, mint a politikai cél, bár ez az illető mentális stabilitásától is függ (Vékássy 2014). Érdekes adat, amit az erre vonatkozó felmérések mutatnak. A pakisztáni muszlim kutató, Naszra Haszan „Talking to the 'Human Bombs'” című munkájában 1996 és 1999 között 250 olyan embert vizsgált, akinek valamilyen formában köze volt az öngyilkos merényletek kivitelezéséhez. Meglepő eredményeket kapott. Az elkövetők fiatalok, 18 és 38 év közötti, iskolázott, rendezett anyagi körülményekkel rendelkező, középosztályhoz tartozó, vallásos emberek voltak. Ami közös volt még bennük, hogy mindegyik pszichésen stabilnak bizonyult. Ebből is az

következik, hogy nem pszichopatikus esetekről van szó. Valamint az is világos, hogy nem a szociális problémák, az életkörülmények, vagy a szegénység viszi a merénylőket erre az útra (Rostoványi 2004). Ez a kutatási eredmény – nem meglepő módon – megfelel a radikális muszlim szervezetek tagságának profiljával, azzal az egy kitétellettel, hogy az öngyilkos merényleteket vállalók közt nem, vagy alig találunk diplomásokat.

E tanulmánynak nem témája e kérdés boncolgatása, de azt leszögezhetjük, hogy az elszenvedett igazságtalanság, az elnyomás és kiszolgáltatottság, az ezzel járó megtapasztalt erőszak és kilátástalanság egyéni vagy kollektív szinten táptalaja lehet olyan döntésnek, ami erre vezeti az egyént.

Árnyalja az öngyilkos merényletekről alkotott képet, hogy a végrehajtók közt egyre több a fiatal, akik a vallás mélyebb ismeretében általában laikusnak számítanak, így a megbízóik, az akciók kitervelei könnyen tudják őket manipulálni. A fiatalokú elkövetők a szüleik tudta nélkül vesznek részt ilyen műveletekben, ami az ő értelmezésük szerint dzsihád, annak ellenére, hogy a klasszikus iszlám tiltja a dzsihádban való részvételt szülői engedély nélkül. Mindebből látszik, hogy az öngyilkos merényletek nem a meglett férfiak privilégiuma, sőt az elmúlt években egyre több nő jelentkezett ilyen akcióra. Ez a tendencia világszerte terjed – a már említett Ceylonon túl – nemcsak Palesztinában, de Irakban, Csecsenföldön, sőt az elmúlt néhány évben még a markánsan patriarchális Afganisztánban is találunk női merénylőkre példát. A nők, vagy fiatalokúak alkalmazása a terrorista csoportok szemszögéből elsősorban taktikai lépés, mert mindkét csoportról az a kép él a társadalomban hogy kiszolgáltatott és védelemre szorul. Ezért (általában) nem feltételezik róluk a biztonsági szervek, hogy ők elkövetők, és így a biztonsági ellenőrzéseken is könnyebben átmennek.

Láttuk, a klasszikus források, és jogi vélekedések megengedik a dzsihádban való részvételt a nőknek, és elismerik a női vértanúságot is. A kérdés az, mi a véleménye erről a patriarchális muszlim társadalomnak, és hogyan vélekednek a vallástudósok? 2002 február elején az egész Közel-Keletet lázba hozta egy öngyilkos merénylet, melynek híre a világ minden részébe eljutott. Ez volt az első női palesztin öngyilkos merénylet, melyet egy Vafa Idrisz nevű, 28 éves hölgy követett el Jeruzsálemben. A Vörös Félhold önkénteseként jutott át az izraeli katonai ellenőrző pontokon, és a város centrumában robbantotta fel magát, megölve egy embert, és száz-

ötven másikat megsebesítve. Az egész régió ünnepelte tettét (MEMRI 2002:1), mártírnak tekintették, még egy dalt is írtak róla, amihez a Palesztin Tv videoklipet is készített. Mivel ez volt az első női merénylet, sokkal nagyobb média-visszhangot kapott, mint az ezt megelőző férfi merényletek, nemcsak az arab, de a nemzetközi médiában is. A palesztin ügy egyértelműen nyertese volt az akciónak, mert újból beszélt róla a világ. A médiában a 9/11 ellencsapásaként meginduló afganisztáni háború határozottan háttérbe szorította az évtizedek óta húzódó, és ezért kevesebb érdeklődésre számot tartó palesztin-izraeli konfliktust, ez a merénylet azonban újból a szenzációk közé emelte azt.

A széles társadalmi elismerést a vallástudósok véleménye is megerősítette. Al-Kadarávi, aki kiállt *fatváiban* a palesztin merényletek jogossága mellett, a női merényletekről is hasonló véleményt formált meg. Az ő jogi véleményezése egyenrangúnak minősíti a női akciókat a férfiakéval, azzal a kitételrel, hogy a nők csak az ún. védekező dzsihadban vehetnek részt, míg az általa megelőző csapásaként aposztrofált dzsihadban való részvételt nem tartja megfelelő női magatartásnak (al-Kadarávi 2009). Értelmezve a *fatvát*, amit mindig nagy gonddal és körülményesen fogalmaznak meg, ez azt jelenti leegyszerűsítve, hogy a saját hazájukban a nők harcolhatnak az elnyomás ellen, de nem mehetnek külföldre harcolni, még akkor sem, ha ott az „igazságért” folyik a harc.

Összefoglalva, az öngyilkos merénylet, ha megfosztjuk az ideológiáktól, a szociális háttértől, eltekintünk a céljától, (hogy a szabadság, vagy a terror a célja), akkor nem több, mint egy brutális eszköz a háború tárházából. Szimbolikáját tekintve olyan, mint egy éles kés a fegyverek arzenáljában, mert ha összehasonlítjuk a mai modern hadviselés eszköztárával, akkor látjuk, hogy a többi fegyverhez, harcászati módhoz képest, egy egyszerűen kivitelezhető, olcsó, kevés képzést igénylő, közvetlen, de több szempontból is hatékony eszköz, ami emellett látványos, ezért a média, és általa a közvélemény érdeklődését az akció által a kívánt célra irányítja. Ezt a publicitást erősíti, ha az elkövető fiatalok, vagy nő.

Felhasznált szakirodalom

- Abdul Fatah Munif 2006–2008 Szélsőségesség és mártíromság muszlim nézőpontból. In Krizmanits József szerk. *Vallási fundamentalizmus. Tanulmánykötet*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Al-Bukhari, Abu Abdullah, Mohamed ibn Iszmáil ibn Ibráhim ibn al-Magíra ibn Berdizbah 1997 Sahíh al-Bukhari. *Al-Dzsámi asz-Száhíh*, Vol. 4, Riyad-Saudi Arabia, Darussalam Publishers. (English translation). <https://www.kalamullah.com/Books/Hadith/Sahih%20al-Bukhari%20Vol.%204%20-%202738-3648.pdf>
- Al-Bukhari, Abu Abdullah, Mohamed ibn Iszmáil ibn Ibráhim ibn al-Magíra ibn Berdizbah 2007 *al-Tarikh al-Kabir*. Beirut, DKI.
- Cook, David 2005 *Understanding Jihad*. Berkeley, University of California Press.
- Daftary, Farhad 2000 *Aszaszin legendák*. Budapest, Osiris.
- Dévényi Kinga 2009 A takijja és hidzsra kérdései az andalúziai iszlámban. *Keletkutatás*. Körösi Csoma Társaság, 2009, tavasz. http://korosicsomatarsasag.hu/wp-content/uploads/2018/01/Keletkutatás_2009-tavasz.pdf (Letöltés: 2016.11.19)
- KORÁN Fordította: Simon Róbert, 1987 Budapest, Helikon Kiadó.
- KORÁN. *A kegyes Korán. Értelmi és tartalmi fordítása magyar nyelvre*. Fordította Okváth Csaba, 2007. Medina, A Fahd Király nevét viselő, a Kegyes Korán nyomtatására alapított Komplexum.
- KORÁN. *A kegyes Korán értelmezése és magyarázata magyar nyelven*. Fordította: Kiss Zsuzsanna Halima, 2010, Budapest, Hanif Iszlám Kulturális Alapítvány.
- Manysz Róbert Kázmér 2006–2008 Az iszlám irányzatai. In Krizmanits József szerk. *Vallási fundamentalizmus. Tanulmánykötet*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- MEMRI-The Middle East Media Institute 2002 *Wafa Idris: The Celebration of the First Female Palestinian Suicide Bomber – Part II*. Washington, MEMRI. <http://www.memri.org/report/en/print610.htm> (Letöltés: 2016. 11. 16.)

Miller, Judith – Mylroie, Laurie 1991 *Szaddam Huszein és az Öböl-válság*. Budapest, Kosuth Könyvkiadó.

Polo, Marco 1986 *Marco Polo utazásai*. Bukarest, Kriterion.

Rostoványi Zsolt 2004 *Az iszlám világ és a nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Budapest, Corvina.

Simon Róbert 2014 *Az iszlám fundamentalizmus. Gyökerek és elágazások Mohamedtől az al-Qáidáig*. Budapest, Corvina Kiadó.

Sivan, Santosh 1999 *A terrorista*. Mumbai, Myriad Pictures.

Vékássy Lili 2014 A terrorizmus története, háttere és az ellene való küzdelem. In Kovács Bálint – Matevosian Hakob szerk. *Politikai krízisek Európa peremén: a Kaukázustól a Brit-szigetekig*. Budapest, Magyar Napló.

Yüceoglu, Hikmet 2008 A mártíromság meghatározása. Lehet-e egy terrorista mártír? In Capan Ergün szerk. *Terror és öngyilkos merényletek: Az iszlám szemszögéből. Tanulmánykötet*. Budapest, Dialógus Platform.

FILMVILÁG

FILMMŰVÉSZETI FOLYÓIRAT ■ LVI. ÉVFOLYAM, 01. SZÁM ■ 2013. január ■ 490 FT / 8,60 RON

www.filmvilag.hu

BÁBHORROR

↳ Xantus János

↳ Lázadó kamera:
Errol
Morris

» Benh Zeitlin: A messzi déi vadjai – Mozinet